

Boekbesprekingen

B. J. Kouwer, *Existentiële psychologie*, Boom, Meppel, 1973, 136 pag., f 14,90. ISBN 90 6009 110 8

Dit werk is een posthume uitgave van Kouwers kolleges existentiële psychologie, voor het laatst gegeven in '67-'68. Uit zijn aantekeningen en uit collegedictaten van studenten is dit boek samengesteld door een viertal bewerkers, waaronder Prof. Hofstee als eindredacteur. De verantwoordelijkheid voor de vormgeving wordt door deze bewerkers uitdrukkelijk voor eigen rekening genomen, al hebben ze geprobeerd zich zo nauw mogelijk te houden aan Kouwers eigen idioom (p. 7).

Voor Kouwer is het gesprek het uitgangspunt voor en de grondcategorie van zijn psychologische beschouwingen (p. 9). Ook in een wetenschappelijke bestudering van de mens staat centraal dat mensen (bv. psychologen) met mensen over mensen praten (p. 11). Maar de mens als onderwerp van gesprek en de mens als gesprekspartner kunnen nooit samenvallen (p. 20); zodra we een gesprekspartner tot object maken is hij geen gesprekspartner meer. Niet het individu, dat in gesprek kan komen (in de zin van: 'persoon A + persoon B + onderwerp = gepraat') is primair, maar het gesprek (p. 23/24), het 'medemens zijn'. Een slaaf wordt niet ervaren als medemens; daarom mag hij toekijken als zijn meesteres in bad gaat (p. 76). Een partner die monddood of onmondig is, is geen medemens (p. 77). Dat sluit gekken of kinderen niet uit: ook gekken zijn mensen, zolang men ze maar niet tot object maakt, en dus kunnen ze gesprekspartner zijn, zoals het kind gesprekspartner is zodra het meedoet aan de 'medemenselijkheid' (p. 102/103).

Ook om *onzelf* te zijn hebben we de *ander* nodig. In een spiegel kijk je jezelf nooit *aan*, je kijkt *naar* je eigen gezicht in de spiegel en ziet een gezicht dat je niet aankijkt (p. 80).

Evenwel, zegt Kouwer, zo'n splitsing in mens als gespreksonderwerp en als gesprekspartner, is gevolg van het feit dat we *onnatuurlijk* (in de zin van theoretiserend) bezig zijn. In het gewone doen vallen beide aspecten wel samen. Om dieper door te dringen moeten we wel analyseren, objectiveren, maar dit is een noodzakelijke *omweg*. Zodra we bepaalde begrippen die op de mens slaan scherp stellen, zien we ze uiteenvallen in twee onverenigbare mogelijkheden (p. 20/21). Maar dat komt omdat die begrippen in verschillende kaders thuis horen.

Zo is de mens onvrij als *onderwerp* van wetenschap, maar niet als *bedrijver* van wetenschap. Alleen *voorzover*

behaviorist zou Skinner er van *moeten* uitgaan dat er geen vrijheid is. Het onderwerp van het behaviorisme is: gedrag, organiseren. Maar op eens doet Skinner alsof dit hetzelfde is als de mens. Discussies over 'vrijheid versus determinisme' zijn overbodig en zinloos, omdat deze begrippen in verschillende kaders voorkomen (p. 84).

Een analoge beschouwing geeft Kouwer over het bewustzijn.

Het bewustzijn zoals een geformaliseerde wetenschap het benadert is per definitie een onderwerp; in het persoonlijke contact met een ander is bewustzijn daarentegen per definitie datgene wat voorondersteld en a priori geaccepteerd moet worden. Beweren dat bewustzijn niet bestaat is alleen te rechtvaardigen binnen het klassiek wetenschappelijk gesprek over mensen; behavioristen moeten zich daarom niet *als* behavioristen gaan bezighouden met de privé problemen van die mensen (p. 18/19). Bewustzijn is absoluut evident: nl. voorzover we *al* met elkaar discussiëren (p. 35).

Op soortgelijke wijze spreekt Kouwer ook over het Ik.

Er is helemaal geen Ik met kwaliteiten op de manier van een voorwerp met kwaliteiten. Wie het Ik wil onderzoeken, moet eerst *kunstmatig* iets konstrueren. En wat er dan over het Ik te zeggen valt is een gemeenschappelijke aangelegenheid: over je eigen Ik praat je wel geïnvolveerder, maar zeker niet *deskundiger* (p. 50/51). Op de vraag: bestaat het Ik, is het antwoord: ja, voor zover het wordt geconstrueerd en verantwoordelijk gesteld voor de psychische processen; nee, als men het gelijkstelt aan het spontane van het bewustzijn in de actualiteit van de omgang met de ander (p. 49).

In het voorgaande heb ik geprobeerd zoveel mogelijk Kouwer zelf letterlijk aan het woord te laten, opdat de lezer van deze recensie zelf iets kan proeven van zijn beschouwingen en zijn betoogtrant, die ik bijzonder boeiend acht en stimulerend tot doordenken. Met de opmerking van de bewerkers dat zijn gespreksbegrip althans in aanzet een kennistheorie, een zijnsleer en een ethiek fundeert (p. 13) kan ik wel instemmen, zij het met nadruk op het 'in aanzet'. Want bij het lezen be kroop mij vaak de behoefte hem te pressen de konsekwenties van wat hier geschreven is verder uit te werken, bv. met de vraag: wanneer krijgt een kind dan eigenlijk iets medemenselijks? Zitten er niet grote risico's aan vast om met zulk een maatstaf te werk te gaan - zeker ook

in verband met de huidige abortus discussies? Maar anderzijds: het is de moeite waard om in dit spoor verder te denken en niet uit angst voor mogelijke gevaarlijk lijkende konsekwenties daar mee op te houden.

Het gevoel van "wat doodjammer niet meer met hemzelf hierop in te kunnen gaan" drukt misschien het beste mijn hoge waardering uit voor dit werk, dat in veel opzichten inderdaad nog zo heel erg onaf is.

Boeiend is het te constateren hoe volstrekt actueel ook nu nog de door Kouwer aangesneden problematiek is; de publikatie zes jaren na zijn dood is daarom meer dan

een na-gedachtenis.

Het laatste hoofdstuk, waarin Kouwer ingaat op het begrip emoties, is m.i. het minst doorgedacht, het minst uit de verf gekomen en daardoor het minst stimulerend.

Een enkele stilistische opmerking: jammer van het lelijke germanisme op p. 91 waar gesproken wordt van "de school waartoe men zich bekennt". Mag ik dat op rekening van de bewerkers schuiven?

Eindconclusie: neem en lees.

H. R. Wijngaarden

U. Lehr, *Gerontologie, een psychologisch overzicht*, Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen, 1974, Aula Paperback 27, 295 pag., f 24,50. ISBN 90 274 5827 8

Het boek beoogt een samenvattend overzicht te geven van de psychologie van het ouder worden, aan de hand van een analyse van de internationale literatuur en het gerontologisch onderzoek aan de universiteit van Bonn. In de inleiding stelt de schrijfster dat het onderzoek naar het proces van het ouder worden lange tijd als monopolie van de medische wetenschap werd gezien.

Ouder worden is een veranderingsproces dat zich afspeelt op biologisch, fysiologisch terrein, alsmede op psychologisch en sociaal gebied. De gerontologie dient dan ook een interdisciplinair karakter te dragen, en het hele proces van het ouder worden te bestuderen.

Als een soort intermezzo volgt een historisch onderzoek naar het ouder worden.

Wil men iets begrijpen van de oudere mens dan dient men niet de groep van 65 en ouder te bestuderen maar moet men ook het ontwikkelingsproces tijdens de volwassenheid in het onderzoek betrekken. De volwassenheid is om praktische en methodische redenen echter een verwaarloosd terrein in de ontwikkelingspsychologie. Vervolgens wordt het intellectueel prestatie-vermogen onder de loupe genomen, uitgaande van het deficit-model. Het deficit-model is ontstaan vanuit het psychologisch onderzoek naar intelligentie, leer- en reactievermogen, aangezien dit de eenvoudigst meetbare variabelen zijn. De persoonlijkheidsveranderingen, attitudes en beleving van sociale contacten zijn veel moeilijker meetbaar, en hieraan was aanvankelijk ook minder behoefte. Het deficit-model heeft veel ingang gevonden maar U. Lehr levert op grond van nieuwere resultaten van het intelligentie-onderzoek in 9 opzichten kritiek op dit model. Zij komt hierbij tot de conclusie, dat de leeftijdsvariabele slechts één van de vele varianten van het intellectueel prestatie-vermogen op latere leeftijd is.

Groepsvergelijkingen, waarbij rekening wordt gehouden met begin-begaafdheid, genoten opleiding, training in beroep, stimulerende omgeving, gezondheid, totale biografische situatie, motivatie, dringen leeftijdsverschillen terug en doen binnen dezelfde leeftijdsgroep aanmerkelijke prestatie-verschillen naar voren komen. Het aantal levensjaren dat iemand achter zich heeft, genoten onderwijs, beroep en daarin gegeven trainingskansen en gezondheid zijn van veel meer belang.

Schrijfster betoogt, dat het leervermogen niet geïdentificeerd kan worden met het korte termijn-geheugen en dat het veel meer psychische factoren dan alleen intelligentie bevat.

Empirisch onderzoek leert dat een leer-deficit niet primair veroorzaakt wordt door het proces van het ouder worden, maar dat hier ook lichamelijke, sociale, psychologische, pedagogische en biografische factoren werkzaam zijn.

Verder concludeert schrijfster, weer op grond van empirisch onderzoek, dat ten aanzien van verandering in de psycho-motorische vaardigheden er geen algemeen geldende leeftijdsgebonden veranderingen bestaan. De resultaten uit het klinisch en forensisch psychologisch onderzoek verkregen bij extreme groepen, mag niet zonder meer algemeen geldend worden verklaard.

Geheel in aansluiting aan het voorgaande belicht de schrijfster ook de problematiek van de late volwassenheid vanuit een 'totaal' benadering: werksituatie, prestatievermogen, arbeidsprestatie, ongevallenfrequentie, specifieke problemen van de werkende vrouw in de late volwassenheid, pensionering, verandering in het sociaal contact, interactie patronen binnen het gezin, zijn probleemvelden waarover zij behartenswaardige informatie verschaft. In het bijzonder geldt dit waar zij een parallel trekt tussen de positie van de oude mens en de jeugd in de samenleving. Zij concludeert dat de plaats van de ouderen in de samenleving niet verbeterd kan worden door uitsluitend goed bedoelde voorlichting, en een beroep op verantwoordelijkheidsbesef. Het bejaardenprobleem moet gezien worden in het kader van de totale maatschappij-problematiek.

Het boek bevat een zeer uitgebreid literatuur-overzicht uit voornamelijk het Engelse en het Duitse taalgebied. Bovendien verhoogt een zakenregister de bruikbaarheid van deze uitstekend gedocumenteerde studie als naslagwerk.

Het boek is vertaald in uitstekend, prettig, leesbaar Nederlands. Een kritische kanttekening die wij ons veroorloven is dat het boek verder niet ingaat op de mogelijkheden en onmogelijkheden van de lichamelijk en geestelijk gestoorde bejaarden.

Ook is het jammer dat de schrijfster geen aandacht besteedt aan de stervensproblematiek, en met name niet

aan de periode voorafgaand aan het eigenlijke sterven. Ze verwijst in haar besluit zeer summier naar literatuur elders. Voorts vereist dit boek wel enige kennis van de statistiek wil men de beschreven resultaten van empirisch onderzoek op zijn waarde kunnen beoordelen.

Met de schrijfster hopen wij dat dit boek bijdraagt

D. P. J. Oosterveld, *Naar een orthopedagogisch handelingsplan voor de LOM-school*, De Tijdstroom, Lochem, 1974, 105 pag., f 12,—, ISBN 90 6087 628 8.

In dit boekje wordt nader ingegaan op een probleem dat in kringen van het buitengewoon onderwijs al jaren in de belangstelling staat: het formuleren van eisen en criteria voor orthopedagogisch-didaktische behandelingsplanning. Blijkens de ondertitel van het boek wil de auteur deze vraag met name toespitsen op de groep kinderen bij wie sprake is van lichte cerebrale dysfuncties.

Daartoe worden eerst enkele kenmerken van deze groep kinderen besproken; vervolgens wordt verslag gedaan van een onderzoekje waarin werd getracht middels observatie inzicht te verkrijgen in de frequentie van voorkomen van concentratiemoeilijkheden bij een groep LOM-leerlingen met organisch-cerebrale stoornis in vergelijking met een groep LOM-kinderen zonder deze stoornis en een groep leerlingen van een basisschool.

Het grootste gedeelte van het boek wordt in beslag genomen door een poging criteria te formuleren voor het orthopedagogisch-didaktisch handelen in de school. Daartoe worden de standpunten van een aantal Nederlandse auteurs besproken; ook komen enkele Amerikaanse opvattingen aan de orde.

In het laatste hoofdstuk wordt meer concreet ingegaan op het opstellen van een handelingsplan. Aan de hand van Kok's indeling in nivo's van behandelen worden een aantal programma's, hulpmiddelen en methoden opgenoemd en (kort) besproken.

Voor degenen die de literatuur over dit onderwerp enigszins hebben bijgehouden biedt dit boekje vrijwel

tot nuancering en correctie van het eenzijdig en vertekend beeld dat de samenleving heeft van de oude mens.

Het boek zou door ieder die beroepsmatig in relatie staat met de ouderwordende mens gelezen moeten worden.

M. A. J. A. Beltman-Verbeek, arts

geen nieuws; Oosterveld heeft kennelijk een samenvatting willen geven van een aantal standpunten. Gelet op de doelgroep waarop hij zich blijkens het voorwoord richt – leerkrachten, studenten van b.o.-kursussen – is dit zeker een nuttige poging tot het bieden van een eerste overzicht, die ook wel als geslaagd kan worden beschouwd.

Toch kunnen enkele kritische opmerkingen worden gemaakt, die voor een deel samenhangen met de beperking in omvang die de auteur zich heeft opgelegd. In de eerste plaats valt te betreuren dat de auteur nauwelijks ingaat op de problematiek rondom het begrip cerebrale dysfunctie. Hij noemt wel Kalverboer's bezwaren tegen dit begrip, maar werkt dit punt nauwelijks uit.

In de tweede plaats kan men zich afvragen of de door Kok ontwikkelde begrippen vraagstellingstype en behandelingsstrategie (en de verschillende nivo's daarin) zonder meer van toepassing zijn op de groep kinderen die Oosterveld beschrijft. Behoren kinderen met een cerebrale dysfunctie wel tot één vraagstellingstype?

Voor de praktikus tenslotte levert dit boekje naast veel relevante informatie over beschikbare programma's en hulpmiddelen ongetwijfeld enige teleurstelling op als het gaat om het verbijzonderen van het behandelingsplan naar het individuele kind, omdat de auteur over dit punt wel erg weinig zegt. Vooral dit aspect lijkt ons voor uitbreiding vatbaar.

J. Rispens

F. J. Potgieter: *Die intulogiese struktuurmodel in die pedagogiek*. Univ. uitg. – en boekh., Stellenbosch 1974. –

In deze al te zeer ponerend en monologisch geschreven al te beknopte (90 blz.) gedachtenschets tracht de schrijver de betekenis structuur aan te duiden, die de pedagogiek 'in zijn geheel' zou dragen en ordenen. Dit structuurbeeld zou dan tevens de grondslag moeten zijn van een vruchtbare 'vergelijkende pedagogiek'.

Daarmede worden wij dan onmiddellijk teruggeworpen naar een belangrijk verdergaande wetenschapstheorie en naar een analyse van de opvoedingswetenschap in haar mogelijke relaties tot haar vraagstellingen in haar arbeidsgebieden. Dit alles bekend en geaccepteerd te stellen maakt ook een intelligente monografie tot een monoloog van een te thetisch, te formeel-uiterlijk blijvend karakter. Als men nu bovendien denkt aan de geenszins aanvaarde maar zeer omstreden structuur- en betekenis-modellen en -strukturen om – b.v. de kulturele anthropologie en Chomski's taalkunde heen – om maar

twee voorbeelden te noemen –, is er echt zeer veel te veel zekerheid en duidelijkheid en vruchtbaarheid voorondersteld om met dit concept in zee te kunnen gaan. – Wij moeten zeker ook b.v. een blik slaan in het in 1962 verschenen werk van Bastide, Wolff, Benveniste, Lévi-Strauss e.a., dat zich juist met deze fundamentele problematiek, weliswaar niet op pedagogisch maar op cultureel-anthropologisch gebied expliciet bezighoudt. En wij dienen antwoord te geven op Raymond Boudon's boek (1968), dat de vraag stelt, waartoe dat begrip 'struktuur' nu wel dient, althans ... in wat daár als 'menswetenschappen' wordt aangeduid. – Zo is hier m.i. nog veel te doen, dat men niet bekend, laat staan als eenduidig aanvaard of als praktisch functioneren en productief beschouwen mag.

Uiteraard verwijst de auteur naar vele andere auteurs en deze bronnen zijn zeker de werken van veelal waarde-

volle auteurs maar bij de lezer mag dit in deze vorm niet bekend verondersteld worden en mag evenmin het indirecte en geringe contact met de Franse discussie aannemelijk gesteld worden. Er is hier dus een eigen en grondig expliciete uitwerking nodig, specifiek op peda-

gogisch gebied en van de auteur zelf. In plaats van een monoloog van 90 blz. is een monografie van een veelvoud van de omvang vereist.

M. J. Langeveld

Lawrence M. Brammer: *Het helpende contact; vormen en functie*, De Toorts, 185 p. f 22,50. ISBN 906020. 167 1.

Het boek is geschreven voor de niet-professionele helper. Het bestaat uit twee delen. Het eerste deel gaat over de achtergronden van het helpen. Hoewel het boek voor de leek geschreven is, komt het mij wat overdreven wijdlopijg voor.

Want het tweede deel betreft onderscheidt zich het boek in gunstige zin op twee punten van andere boeken op dit gebied.

1. De auteur is geen sektariër maar geeft een eklektisch overzicht van verschillende benaderingen als gesprekstherapie, gedragstherapie, relaxatie.

2. De schrijver probeert de methodes te beschrijven in gedragstermen, op een specifieke wijze.

Wat deze twee punten betreft volgt de auteur de huidige trend naar een behavioristisch humanisme.

Het eklektisch uitgangspunt heeft als voordeel dat de beginnende helper in elk geval niet met oogkleppen op begint, het heeft het nadeel dat het onmogelijk is in tachtig bladzijden meerdere methodes grondig te behandelen.

De leek zal zich dan verder moeten oriënteren aan de hand van de vermelde literatuur.

A. Vrolijk

Mededelingen

Steinmetzarchief

Enige tijd geleden is de nieuwe 'Catalogue and Guide' van het Steinmetzarchief uitgekomen. Hij is in een oplage van c.a. 3000 exemplaren verspreid onder beoefenaren der sociale wetenschappen in Nederland (voor degenen die nog geen exemplaar ontvingen is hij op aanvraag verkrijgbaar).

Het Steinmetzarchief verzamelt basis-materiaal (de gegevens zoals vastgelegd op ponskaarten, tapes etc.) van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Zoals de naam al zegt, wordt in de 'Catalogue and Guide' een overzicht gegeven van de thans beschikbare studies (er is een 'abstract of major subjects of study' in opgenomen) alsmede een uiteenzetting over hoe men van het archief gebruik kan maken.

Via een 8-tal indices (o.a. naar thema, belangrijkste variabelen, steekproef, jaar van onderzoek) kan men via de catalogus op zoek gaan naar geschikte studies (bijv. voor *secundaire* analyse, *replikatie*-onderzoek, voor *onderwijsdoeleinden*).

Men kan echter ook op een veel 'diepere', gedetailleerdere wijze naar studies zoeken: als enige archief ter wereld is bij het Steinmetzarchief thans een zgn. 'retrieval' systeem via een computerprogramma operationeel voor de belangrijkste 140 studies (zgn. P-studies).

Men kan op die basis zoeken naar studies die aan een groot aantal eisen *tegelijk* voldoen, bijv. qua steekproef, variabelen, achtergrondvariabelen waarover men wenst te beschikken, jaar van onderzoek en zelfs naar bepaalde *woorden* in vragen. Hiertoe kan een men zgn. 'gebruikers profiel' aanvragen.

In principe kunnen alle studies op elke gewenste wijze gratis ter beschikking worden gesteld (liefst op tape). In het Steinmetzarchief zijn ook bijv. meer dan 200 NIPO-weekenquêtes (naar actuele onderwerpen) opgenomen. Bovendien zijn alle studies in de archieven van het Inter-University Consortium for Political Research (ICPR) te Ann Arbor gratis beschikbaar via het archief.

Het Steinmetzarchief verleent ook service wat betreft het zoeken (via het genoemde retrieval-systeem) naar in Nederland beschikbare computer-programma's: informatie over c.a. 500 programma's is opgeslagen.

Tenslotte: indien een onderzoeker nog voor data-verzameling en/of analyse over de data, zich bereid verklaart, de gegevens (of een duplikaat) later aan het

Steinmetzarchief af te staan (*tijdelijk* kan men stringente restricties opleggen aan het gebruik door derden) dan verleent het archief desgewenst service in de vorm van adviezen t.a.v. inrichting vragenlijst en codeboek, operationalisaties van variabelen, achtergrondvariabelen steekproeftrekking, analyse etc.

Een geschikte 'data-file' wordt tevens desgewenst gratis gecreëerd.

Drs. C. P. Middendorp
Steinmetzarchief
Keizersgracht 569-571
Amsterdam
Tel.: 020-23 46 98

Didacta 1975

De 13e Didacta, die onder auspiciën van het Deutsche Lehrmittelverband e.V. Frankfurt, van 10 tot 13 maart a.s. te Nürnberg wordt gehouden is dit keer gewijd aan het thema 'Lebenslanges Lernen'. Voor nadere inlichtingen wende men zich tot die Deutsche Messe- und Ausstellungs-AG, D-3000 Hannover-Messegelände.

Inhoud andere tijdschriften

Pedagogisch Forum

9e jaargang, nr. 1, januari 1975

Buytendijk, door M. J. Langeveld

De integratie van kleuter- en basisonderwijs en de vormingstaken van de school, door J. Bijl
Didaktiek - didaxologie - onderwijskunde - vakdidaktiek, door A. C. Maas

Aantekeningen n.a.v. het seminarie over 'Education and training and alternatives in education in African countries'. Dar-es-Salam 1974, door F. W. Prins
Pedagogische Kroniek, door W. A. de Bruijn

Boekbespreking

Ingekomen boeken

Persoon en Gemeenschap

27ste jaargang, nr. 4, december 1974

De vernieuwing van de lerarenopleiding, door L. van Leemput

De school is ziek - niet het onderwijs, door D. Smekens-Hermans

Evaluatie in een actieve onderwijsmethode, door E. Houthuys
 Schoolradio; ervaringen en bedenkingen, door H. van Cauwenberghe
 25 jaar D.D.R., door W. Jansen
 Op de plaats rust!, door R. Bobine
 Recentelijk (lange berichten):
 - VON-conferentie over 'taalbeschuwing'
 - Een emancipatorisch toneelstuk voor de Jeugd
 - Een taalontwikkelingsproject in Groningen
 - Politieke congressen in België
 Her en der (korte berichten)
 Boekbesprekingen

Persoon en Gemeenschap

27ste jaargang, nr. 5, januari 1975

Themanummer: 'participatie'

1975: onder meer het jaar van de vrouw, door R. van Mechelen
 Organisatie-ontwikkeling en onderwijs, door H. Hinkent
 Jeugdleden, door M.-J. Cleeren
 Ouders - (kind) - leerkracht, door F. Gorselé
 Ouders: geen (in)sprake van !?, door P. Claeys
 Onderwijsbeleid en participatie, door W. Jansen
 Onderwijsparticipatie in Italië, door J. Herrel
 Cursiefje i.v.m. participatie, door P. van Rompaey
 Her en der, berichten over participatie
 Ten slotte, door B. Theyssens

Tijdschrift voor Opvoedkunde

20ste jaargang, nr. 1, 1974/1975

Het einddoel van het individuatieproces volgens C. G. Jung. De zelfstandige persoonlijkheid. Deel 3, door A. Marcoen
 Motivatie en intellectuele prestaties, door W. Lens
 Beschouwingen bij een analyse van mijn expliciet-verbale tussenkomsten als therapeut in een ervaringsgroep, door G. Lietaer
 De bijscholing van de leerkrachten in de Europese gemeenschap, door M. Reguzzoni
 Discussienota
 Kroniek voor Methodologie
 Kroniek voor Vergelijkende Pedagogiek

Tijdschrift voor Orthopedagogiek

13e jaargang, nr. 10, oktober 1974

Ten geleide, door J. Valk
 Programma Studiedag 19-10-74
 Orthopedagogisch-therapeutisch beleid in een behandelingsinternaat, door A. L. M. Bonekamp
 Stimuleren van sensomotorische ontwikkelingen bij imbeciele leerlingen, door G. A. J. M. Volmer
 Een stem uit het veld . . ., door A. H. Brandhorst
 Boekbespreking door J. van Weelden

Tijdschrift voor Orthopedagogiek

13e jaargang, nr. 11, november 1974

Redactioneel, door J. Valk
 Enkele opmerkingen na de 10e studiedag van O. en A. Neuroradiology and Learning Disabilities, door J. Valk
 Psychodiagnostiek en hulpverlening, door R. van der Kooij
 Reacties van lezers, door W. van der Schee
 Berichten

Ontvangen boeken

Chanan G. en Gilchrist L., *What school is for*, Methuen. Academic Division, Londen, 1974, £ 1.35
 Court W. de la, *Openbare bibliotheek en permanente educatie* (no. 16 serie Vormingswerk, theorie en praktijk)
 Frick W. B., *In gesprek met Maslow, Murphy, Rogers. Humanistische psychologen over hun werken, leven, ideeën*, Callenbach, Nijkerk, 1974, f 27,50
 Have T. T. ten, *Andragogie, een terreinverkenning*, Tjeenk Willink, Groningen, 1974, f 14,50
 Iersel R. van, *Kanttekeningen. Over de onmogelijkheid om de weershijn van de maan in een aardse kruik te vangen*, Boom, Meppel, 1974, f 14,50
 Wilde T. W. de, *Problemen rond de integratie van het kleuter- en lager onderwijs*, Bosch & Keuning, Baarn, 1974
 Zijderveld A. C., *De relativiteit van kennis en werkelijkheid*, Boom, Meppel, 1974, f 24,50

PEDAGOGISCHE AKADEMIE van het HAAGSCH GENOOTSCHAP

Zandvoortselaan 146 - 's-Gravenhage

vraagt een

DOCENT NATUURKUNDE

voor ± 12 lessen onderwijzersopleiding

Belangstelling voor de didactiek van de basisschool is gewenst. Bevoegdheid 1e graads of daarvoor studerende.

Sollicitaties te richten aan de directeur, de heer A. Wiegman, Zandvoortselaan 146, te 's-Gravenhage.

Het bestuur van de STICHTING VOOR BUITENGEWOON ONDERWIJS vraagt ter uitbreiding van de staf in het kader van de vernieuwing van de opleidingen van het Seminarium voor Orthopedagogiek:

DRIE STAFMEDEWERKERS

De stafmedewerker moet bij voorkeur een wetenschappelijke vorming hebben op doctoraal of M.O.-B niveau in één van de vakken:

orthopedagogiek
sociale pedagogiek
(klinische) psychologie.

Hij/zij dient bekend te zijn met de praktijk van het buitengewoon onderwijs en belangstelling te hebben voor moderne onderwijs- en begeleidings-technieken.

Datum van indiensttreding: 1 augustus 1975.

Eén van de stafmedewerkers kan echter op korte termijn reeds in dienst treden.

Voor stafmedewerkers die aan bovenstaande voorwaarden voldoen is een bezoldiging aangevraagd volgens schaal 149 van het Bezoldigingsbesluit Burgerlijke Rijksambtenaren. (f 3.891,— — f 4.821,— exclusief toeslag machtigingswet van f 45,— per maand.)

De A.O.W.-premie komt voor rekening van de werkgever. De stafmedewerkers worden opgenomen in het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds. Vakantietoeslag $7\frac{1}{2}$ %.

Inlichtingen over deze functie bij: G. Bolkestein en H. Menkveld, Seminarium voor Orthopedagogiek, Utrechtseweg 103, Zeist. Tel.: 03404 - 2 01 44.

Sollicitaties te richten aan de secretaris van het bestuur van de Stichting voor Buitengewoon Onderwijs, Postbus 254, Zeist.

ab 613